

industria

NIEUWSBULLETIN

Nieuwsbulletin van
Stichting Federatie Industrieel
Erfgoed Nederland,
december 2001, nummer 4

STICHTING FEDERATIE INDUSTRIEEL ERFGOED NEDERLAND

Monument van de maand

Inhoud

- 1 Monument van de maand
- 2 Fien Nieuws
- 3 Agenda
- 3 Fien Activiteiten 2002
- 4 Nieuws uit de aangesloten organisaties
- 5 Berichten Nederland
- 7 Literatuursignalering
- 8 Bedrijf in beeld

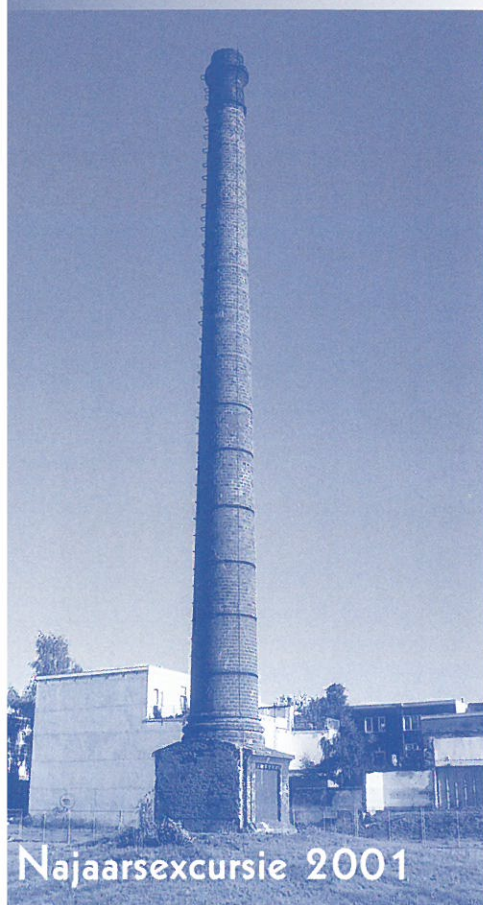
In de uiterwaarden van de Nederrijn bij Wageningen hebben vele steenfabrieken gestaan. Een van deze steenfabrieken, de 'Plasserwaard' is gelegen aan de Grebbedijk aan de noordzijde van de Nederrijn op een verhoogd plateau in de uiterwaard. Ter plaatse is oorspronkelijk in 1897 door J.A. Leccius de Ridder een steenfabriek opgericht, die in korte tijd uitgroeide tot de grootste steenfabriek van Wageningen, maar waarvan de productie door economische teruggang reeds in de twintiger jaren van de vorige eeuw werd stilgelegd. In 1930 wordt de huidige steenoven gebouwd door de zoon van de oorspronkelijke fabrikant, Mr. D.L. Leccius de Ridder. De exploitatie is met wisselend succes voortgezet tot 1980.

De oven, die werd ontworpen door A. van de Koppel te Zeist, heeft een afmeting van circa 57 x 31 meter is van

het type klinkerkamer-ringoven met twee rijen van ieder dertien kamers, afgedekt met vuurstenen tongewelven. Oorspronkelijk was de buitenzijde geheel met kalkzandsteen bekleed, wat later rond de vergrote kruipopeningen is vervangen door zelfgebakken klinkers in keiformaat. De circa 60 meter hoge schoorsteen is van harde klinkers opgetrokken. Het op de schoorsteen aangesloten ovenkanaal bevindt zich in de lengterichting in het midden tussen en boven de ovens en is nog geheel intact inclusief alle handbedienbare schuiven en poorten; ook de gietijzeren cilindervormige stookgaten met deksels zijn nog op de stookzolder aanwezig. Naast het ovengebouw bevinden zich op het terrein nog een bazenwoning, een pompgebouwtje en een smederij.

Productie

Gebakken werden aanvankelijk straatklinkers, meest in keiformaat, waarvoor

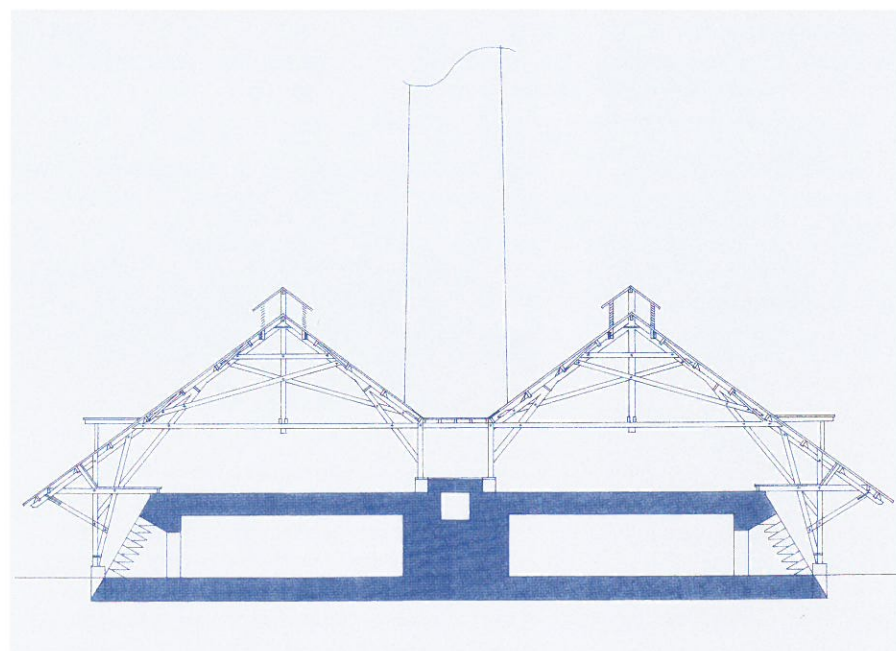
(vervolg van pag. 1)

de klei gewonnen werd uit de in de uiterwaard gelegen kleigaten. In een latere periode werd ook metselsteen geproduceerd, waarvoor de klei van elders werd aangevoerd per schip en over de weg. Aan de rivier bevond zich een eenvoudige loskade, waar ook de aanvoer van kolen en vermoedelijk de afvoer van stenen plaatsvond.

Huidige toestand

Het ovengebouw en de schoorsteen zijn nog geheel gaaf en compleet in de oorspronkelijke toestand aanwezig, behoudens de stalen ovendeuren, die door houten draaideuren zijn vervangen, waarachter de voormalige ovenkamers als bergingen in gebruik zijn. In de Tweede Wereldoorlog zijn het ovengebouw en de schoorsteen door granaatvuur getroffen. Behoudens enkele kamergewelven en de omringende dakgoten, die restauratie behoeven verkeert het gehele complex nog in een redelijke staat van onderhoud met een ongechonden authenticiteit, wat niet in de

stichting 'het Utrechts Landschap' en waarvan ook de voormalige kleigaten onderdeel uitmaken. Naarmate de jaren verstrijken stijgen de instandhoudingskosten. Thans dienen o.a. het ovenmetselwerk, de onderste 40 meter van de schoorsteen en de dakgoten aangepakt te worden, hetgeen zonder een sluitende exploitatie niet meer op te brengen is. De garantie dat het ovengebouw in zijn oorspronkelijke vorm voor het nageslacht behouden blijft als monument van onze baksteenindustrie in het rivierengebied, kan alleen gewaarborgd worden door het complex een officiële monumentale status te verlenen. De rijksdienst voor de Monumentenzorg overweegt momenteel een aanwijzing als rijksmonument maar bovendien dreigt tegelijkertijd een hindernis opgeworpen te worden door Rijkswaterstaat in de vorm van de beleidslijn 'Ruimte voor Rijntakken'. Dit beleidsplan behelst het gebruik van uiterwaarden als opslagbekken voor overtollig rivierwater. De tot nu toe enige passende herbesteding die het ovencomplex in

Tijdens de najaarsvergadering van FIEN te Nijmegen op 6 november 2001 waren ca. 30 aangesloten organisaties vertegenwoordigd. Aan de orde kwam onder meer de organisatie van FIEN en het CIME in Amsterdam en de wettelijke bescherming van industrieel erfgoed in gebieden waar geen industrieel-erfgoedinstelling actief is (de z.g. 'witte vlekken'). Het FIEN-bestuur wil op korte termijn komen tot een landelijk overzicht van gemeenten waar formeel wel en waar geen industrieel-erfgoedorganisatie/stichting zeggenschap heeft.

Via een kleine enquête zal binnenkort bij de aangesloten organisaties informatie worden opgevraagd. Daarna zal een landelijke kaart worden gemaakt met daarop aangegeven in welke gemeenten een industrieel-erfgoedinstelling actief is. Ter afsluiting van de najaarsvergadering werd 's middags een excursie door Nijmegen en de Ooypolder gemaakt. Bezocht werden een aantal steenfabrieken in de Ooypolder, de voormalige zuivelfabriek in Leuth en het restant van de Dobbelmanzeep-fabriek in Nijmegen (zie foto).

laatste plaats te danken is aan de jarenlange niet aflatende inspanningen van de huidige eigenaar, die het tot een erzaak heeft gemaakt het monumentale complex in zijn oorspronkelijke staat te behouden en voor verval te behoeden. Zo is in september j.l. nog belangrijk onderhoud uitgevoerd aan de forse schoorsteen, waarbij nieuwe roestvrijstalen spanbanden en klimijzers zijn aangebracht, los en slecht metselwerk en de bliksemafleiders zijn gerepareerd.

Het ovencomplex met bijgebouwen wordt nu aan drie zijden omsloten door terreinen die in eigendom zijn van de

zijn waarde kan laten en een aansluitende exploitatie mogelijk maakt lijkt om de grote ruimten onder de daken boven het ovendeck een woonfunctie te geven. Inmiddels heeft het Haagse Architectenbureau Braaksma en Roos een visie neergelegd, waarbij geen enkele uiterlijke toevoeging aan de gave contouren van het ovengebouw wordt gedaan. Als de overheid bereid is mee te werken aan het totstandkomen van een bestemming die een rendabele exploitatie mogelijk maakt gloort er hoop voor behoud van de Plasserwaard in de verdere toekomst.

Agenda

Tentoonstelling 'Een schoone stad'; Willem Nicolaas Rose (1801-1877), stadsarchitect en rijksbouwmeester.

In het Nederlands Architectuur Instituut (NAI) is tot 21 januari een overzichtstentoonstelling te bezichtigen,

Rotterdam: westelijk stoomgemaal, onderdeel van de waterwerken van W.N. Rose.

gewijd aan leven en werk van W.N. Rose, stadsarchitect te Rotterdam. Rose behoorde tot de belangrijkste Nederlandse architecten van de negentiende eeuw. In deze eerste tentoonstelling, die aan het werk van Rose is gewijd, worden met prachtige en niet eerder geëxposeerde tekeningen uit het Gemeentearchief Rotterdam Rose's experimenteerdrijf en de diversiteit van zijn werk getoond. Aan de hand van vier thema's: ordening, representatie, gezondheid en bedrijvigheid worden de ideeën van Rose uitgelicht. Rotterdam maakte in de eerste helft van de negen-

tiende eeuw een grote economische en demografische groei door als gevolg van de snelgroeiende transitohandel. De keerzijde was dat de stad deze ontwikkeling ruimtelijk gezien niet aankon. De scheepsbouw en handel namen zodanig toe, dat er een groot gebrek aan havens, kades, pakhuizen en lig-, los-, en laadplaatsen ontstond. Als stedenbouwkundig ontwerper maakte Rose de plannen voor de havenwijken Feyenoord en het Eerste en Tweede Nieuwe Werk (nu Scheepvaartkwartier). Hij legde zich toe op het verbeteren van de verkeersinfrastructuur en het creëren van voldoende kaden voor de toenemende scheepvaart. Hij heeft een groot deel van de houten ophaalbruggen vervangen door ijzeren basculebruggen. Niet alleen het gebruik van ijzer, maar ook de vormgeving en rijke ornamentatie maakten de bruggen tot een zeer kenmerkend onderdeel van het nieuwe stadsbeeld. Bij zijn ontwerp voor de aanleg van nieuwe scheepskades introduceerde Rose een nieuw type kade in Rotterdam, de basaltkade. NAI, Museumpark 25, Rotterdam, tel. (010) 440 12 00. E-mail: info@nai.nl

Tentoonstelling 'Doordacht'; Brabantia, productontwikkeling en vormgeving 1945-1972.

In het stadsmuseum Zoetermeer is tot 9 januari een tentoonstelling te bezichtigen, gewijd aan de huishoudelijke artikelen van het bekende merk

Zoetermeer: tentoonstelling Brabantia.

Brabantia. De basis van de tentoonstelling is een afstudeerscriptie van een Leidse studente, die de geschiedenis-productontwikkeling en vormgeving van het oer-Hollandse merk tussen 1945 en 1972 heeft beschreven. Het merk Brabantia bestaat al sinds 1919, maar pas na de oorlog groeide het uit tot wat het nu is. In elk huishouden vonden de Brabantia-artikelen hun weg; de beschuitbussen en broodtrommels, maar ook zaken als rolveggers, strijkplanken, keukentrappen, en stoffer- en blik. Deze laatste werden tijdens en na vlak na de oorlog door Brabantia gemaakt van gerecyclede Amerikaanse legerdrums, waarvan enkele exemplaren op de tentoonstelling te bezichtigen zijn. De waarde van de tentoongestelde voorwerpen ligt niet in het materiële vlak, maar in herkenning. Zoals de tentoongestelde artikelen van de bekendste Brabantia-reeks: de decoratrice uit 1970. De 3 knaloranje voorwerpen met gestileerde bruine bloemen werden tien jaar geleden nog door iedereen versmaad op rommelmarkten. Stadsmuseum Zoetermeer, Dorpsstraat 7, Zoetermeer, tel. (079) 316 47 35.

FIEN Activiteiten Jaarprogramma 2002

Gelieve deze data in uw agenda te noteren en door te geven aan belangstellenden in uw organisatie. U wordt tijdig per aparte mailing op de hoogte gesteld van de onderwerpen van de studiedagen en de bestemmingen van de excursies.

- zaterdag 19 januari:** Nieuwjaarsbijeenkomst in het Waterleidingmuseum te Utrecht, van 15.30-17.00 uur.
- vrijdag 23 maart:** Studiedag in het Centrum voor Mobiel en Industrieel Erfgoed te Amsterdam
- vrijdag 19 april/ zaterdag 20 april:** Voorjaarsbijeenkomst met vooraf overnachting
- zaterdag 21 september:** Buitenlandse excursie (België)
- zaterdag 9 november:** Najaarsvergadering te Eindhoven
- vrijdag 13 december:** Studiedag 'Sluizen'

Deze data liggen vast, behoeven nog wel nadere invulling, maar u wordt tijdig op de hoogte gesteld van het definitieve programma en de locaties.

STICHTING TEKENS AAN DE WAND

In 1999 werd in kampen de stichting Tekens aan de Wand opgericht. Een vrijwilligersorganisatie die zich inzet voor de inventarisatie en instandhouding van historisch waardevolle buitenreclame, in het bijzonder geschilderde muurreclames. Naast betrokkenheid bij diverse behoudsacties heeft de stichting sindsdien vooral gewerkt aan het opbouwen van een netwerk van personen, organisaties en instellingen die zich actief met dit onderwerp bezighou-

Leiden: muurreclame Oude Gracht.

den. Op 27 oktober j.l. is in Kampen een eerste landelijke platformbijeenkomst georganiseerd; doel van deze bijeenkomst was naast kennismaking, het uitwisselen van kennis en ervaring met betrekking tot inventarisatie- behouds- en restauratieprojecten van geschilderde muurreclames. Aan het eind van deze bijeenkomst werd een wandel-excursie door de Kamper binnenstad gehouden, die voerde langs de vele gerestaureerde muurreclames die deze Hanzestad kent. voor meer informatie en het eventueel melden van aangetroffen historische buitenreclame kunt u zich wenden tot het secretariaat van de Stichting Tekens aan de wand, Tjiftjaf 7, 3435 BL Nieuwegein.

Stichting tot behoud van monumenten van bedrijf en techniek in het zuiden des lands: één van de oprichters van de 'stichting met de lange naam', dhr. W.F. Jansen uit Heeze is onlangs benoemd tot ridder in de orde van Oranje-Nassau. De onderscheiding

werd uitgereikt in het gemeentehuis van Geldrop door burgemeester C. Leijten. Dhr. Jansen was als fiscaal medewerker verbonden aan Philips. Hij is al 24 jaar actief als lid van de Heemkundekring Heeze, Leende en Zesgehuchten. Op het gebied van industrieel erfgoed staat dhr. Jansen te boek als een van de pioniers in Nederland. Al in de jaren zeventig was hij actief betrokken bij behoudsacties voor textiel fabrieken in Noord-Brabant. Sindsdien heeft hij zich met niet aflatende ijver en enthousiasme ingezet voor het behoud van industriële objecten in Noord-Brabant en Limburg. Tot zijn 'grootste successen' kunnen worden gerekend het behoud van de ijzeren perronkappen van het Bossche station, de waterkrachtcentrale te Roermond en het complex van de voormalige stoomzuivelfabriek te St. Oedenrode.

VERENIGING VOOR INDUSTRIËLE ARCHEOLOGIE ZUID-HOLLAND ZUID (VIAZ)

De VIAZ onderneemt pogingen om de schoorsteen van de voormalige Dordrechtse Melkinrichting (DMI) op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen. De schoorsteen dateert uit 1931 en verkeert al lang in slechte staat. Volgens voorzitter Huizinga van de VIAZ is herstel van de schoorsteen urgent, omdat het bovenste gedeelte al aan het kantelen is. Ook wil de VIAZ zich inzetten voor het kantoorgebouw van de Fa. Lips (fabriek van sloten) aan de Burgemeester de Raadsingel. Dit gebouw vormt de laatste herinnering aan wat vroeger een van de meest gerenommeerde bedrijven in de Merwedestad was. Meer zekerheid is er inmiddels voor het bedrijfsgebouw van de voormalige Vereenigde Distilleerderijen van de Fa. H.C. Wijers aan de Korte Breestraat. Dit gebouw is al op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst. De VIAZ is momenteel ook actief betrokken bij de inventarisatie van historische muurreclames in de oude binnenstad. Inmiddels zijn 50 muurreclames gesignaleerd. De bedoeling is om na voltooiing van de inventarisatie een wandelroute te maken langs de meest markante muurreclames.

STICHTING INDUSTRIËEL ERFGOED NOORD-NEDERLAND (SIEN-N)

De SIEN-N is sinds het begin van dit jaar bezig met een behoudsactie voor het complex van de voormalige gas-

fabriek aan het Boterdiep te Bedum. Hoewel dit unieke industriële complex in het kader van het Monumenten Selectie Project (MSP) niet als 'monumentwaardig' werd beschouwd, heeft SIEN-N het complex alsnog voorgedragen voor plaatsing op de rijksmonumentenlijst (artikel 3 procedure). Momenteel wordt door SIEN-N met derden overlegd over een mogelijke aankoop en herbesteding van de gasfabriek. Gedacht wordt hierbij aan een recreatieve-museale bestemming, gecombineerd met een woningcomplex. Een ander belangwekkend industrieel complex, waar SIEN-N zich al jaren voor inzet, is in augustus j.l. op de rijksmonumentenlijst geplaatst: het complex van de stoomhoutzagerij 'Nooit-Gedacht' te Nieuwe Pekela. Dit inmiddels zwaar vervallen gebouw uit 1870 vormt met de unieke, bijna complete inventaris (stoommachine en zaagmachines) een zeldzaam voorbeeld van een machinale houtzagerij uit de negentiende eeuw. Helaas is er ook slecht nieuws uit het noorden te melden: de gebouwen van de voormalige zuivelfabriek 'LEYMPF' (Leeuwarder IJ en Melk Producten Fabriek) aan het Hoendiep in de buurtschap Brittil bij Zuidhorn zijn in augustus gesloopt. Dit ondanks protesten van buurtbewoners

Brittil: voormalige zuivelfabriek 'Leympf'.

en de SIEN-N. Door deze partijen ingediende bezwaarschriften tegen de sloopvergunning bleken geen rechtskracht te hebben, waardoor de gemeente zeer snel tot sloop van de fabriek kon overgaan. Op het voormalige fabrieksterrein wordt een woonwijk gebouwd. Het gebouwencomplex van de voormalige zuivelfabriek dateerde uit 1914, en was een markant voorbeeld van een grootschalige zuivelfabriek in Berlagiaanse stijl, waarvan het exterieur sinds de bouwtijd nagenoeg ongewijzigd is gebleven. Slechts een dienstwoning van de voormalige zuivelfabriek aan het Hoendiep is behouden gebleven en zal worden opgenomen in de nieuwe woonwijk.

DRENTHE

Hoogeveen: in oktober is het vervallen complex van de voormalige aluminiumfabriek aan de Blankenslaan gesloopt. Het fabriekscomplex stond al sinds 1989 leeg en de ruïne van het complex was voor de treinreiziger naar het noorden een vertrouwd herkenningspunt. De fabriek was oorspronkelijk in 1900 op deze plaats gebouwd als turfstrooifabriek in opdracht van de Griendtsveen Maatschappij ('The Griendtsveen Moss Litter Co. Ltd.'). De ligging van de fabriek aan de spoorlijn was uitermate gunstig. De aangevoerde turf kon via de schepen in de naastgelegen spoorhaven direct in de fabriek worden getransporteerd. Na de verwerking in de fabriek kon het turfstrooisel per spoor naar het westen worden vervoerd. Het fabriekscomplex werd ontworpen door de Hoogeveense architect Jan Carmiggelt. Nadat de turfstrooifabriek in 1927 werd beëindigd, werd het fabrieksgebouw overgenomen door de metaalwarenfirma Hanindo. Nog later vestigde de aluminiumfabriek Artola zich in het complex. In de jaren twintig en vijftig werd het complex herhaaldelijk uitgebreid. Tot de sloop was aan de achterzijde van het fabriekscomplex aan de Blankenslaan nog duidelijk een deel van de oorspronkelijke turfstrooifabriek zichtbaar. Met het verdwijnen van dit fabriekscomplex is een einde gekomen aan een van de oudste industriële ondernemingen in Hoogeveen.

OVERIJSSSEL

Lemelerveld: begin september is het fabriekscomplex van de Nederlandse IJzerconstructie fabriek Lemelerveld (NIJL) gesloopt. Het oudste deel van het complex dateerde uit het midden van de negentiende eeuw en was oorspronkelijk gebouwd als een onderdeel van de beetwortelsuikerfabriek 'De Eersteling'. De vestiging van deze suikerfabriek in 1852 aan het Overijssels Kanaal was indertijd de aanleiding voor het ontstaan van de nederzetting Lemelerveld. In 1917 ging de suikerfabriek failliet en werd in de bedrijfsgebouwen een ijzerconstructiebedrijf gevestigd. In 1998 besloot dit bedrijf haar activiteiten te verplaatsen naar een industrieterrein. De fabriekgebouwen werden met het terrein verkocht aan een lokale aannemerscombinatie die op de plaats van de fabriek een nieuw woonwinkelcentrum wil gaan bouwen. Door de gemeente Dalfsen werd in oktober een sloopvergunning afgege-

Lemelerveld: voormalige suikerfabriek.

ven, waartegen een inwoner van Lemelerveld bezwaar aantekende. Ondanks dit bezwaarschrift kon de eigenaar van het terrein tot sloop van het complex overgaan, omdat de fabrieksgebouwen niet op de monumentenlijst stonden.

De gang van zaken rond de sloop van de suikerfabriek heeft ook tot kamervragen aan de staatssecretaris van Cultuur geleid. In antwoord op deze vragen stelde staatssecretaris Van der Ploug dat het gebouw van de suikerfabriek geen bescherming van rijkswege heeft gekregen, omdat het niet voldeed aan een aantal criteria van het Monumenten Selectie Project (MSP). Zo waren het interieur en iedere tastbare verwijzing naar het oorspronkelijke productieproces uit de periode dat het gebouw voor de suikerfabricage werd gebruikt verdwenen. Alleen het exterieur van het oudste deel van de fabriek gaf nog een redelijk gaaf beeld van een traditioneel fabrieksgebouw uit de negentiende eeuw, met de typerende ijzeren rondboogramen. Nu het fabriekscomplex is gesloopt, herinneren alleen nog een aantal (sterk verbouwde) fabriekswoningen in Lemelerveld aan de periode van de beetwortelsuikerfabriek.

GELDERLAND

Aalten: de gemeente Aalten heeft besloten een sloopaanvraag in te dienen voor een deel van de voormalige textiel fabriek van de Fa. Driessen aan de Hofstraat. De gebouwen van de textiel fabriek werden tot 1998 als bedrijfsverzamelgebouw benut. Nu het complex leeg staat, neemt het verval hand over hand toe. In september is brand

gesticht in een deel van het complex. De oudste delen van de fabriek, waaronder de weverij uit 1896 en het ketelhuis met schoorsteen staan op de gemeentelijke monumentenlijst en zullen behouden blijven. Voor de later aangebouwde uitbreiding van de fabriek is nu de sloopaanvraag ingediend. Komt hier geen bezwaar tegen binnen, dan kan de gemeente zich zelf de sloopvergunning verstrekken. Vrij kort na het indienen van de sloopvergunning werd de gemeente Aalten verrast door een officieel besluit van de Rijksdienst voor Monumentenzorg dat het textielcomplex aan de Hofstraat in zijn geheel werd aangewezen als rijksmonument, dus inclusief het fabrieksgebouw waarvoor de sloopaanvraag is ingediend. Ook de fraaie fabrikantenvilla 'Beukenhof' naast het fabriekscomplex is als rijksmonument aangewezen. De Rijksdienst voor Monumentenzorg meent dat het gehele complex, dus inclusief de latere uitbreidingen uit het begin van de twintigste eeuw, beschermenswaardig zijn omdat het een goed beeld geeft van de geschiedenis van de Aaltense textielindustrie. Wethouder T. Udo van openbare werken maakte na de aanwijzing tot rijksmonument bekend dat de gemeente hiertegen bezwaar zal aantekenen. De gemeente is bovendien van mening dat het moeilijk zal worden een goede herbesteding voor het gehele complex te vinden, in relatie tot de hoge exploitatiekosten.

UTRECHT

Utrecht: de Sojafabriek Cereol in de Utrechtse wijk Oog in Al is door de gemeente Utrecht voor 37 miljoen uit-

gekocht. Het bedrijf dat in 1908 onder de naam 'Stichtse Oliën- en Lijnkoeken-fabriek' op deze plaats aan het Merwedekanaal werd gevestigd, kwam de afgelopen jaren stevig onder druk te staan vanwege de milieuoverlast die het bedrijf veroorzaakte. De fabriek zal haar activiteiten uiterlijk op 1 mei 2002 moeten beëindigen. Door de sluiting van het bedrijf zullen zestig werknemers worden ontslagen. Wat er na de sluiting met het fabrieksterrein zal gebeuren, is nog niet bekend. Mogelijk wordt het terrein voor woningbouw bestemd. Het oudste deel van de fabriek, een karakteristiek bakstenen gebouw uit de beginperiode van het bedrijf (1908) met Jugendstilelementen zal in ieder geval behouden blijven, aangezien dit gedeelte op de Rijksmonumentenlijst staat.

NOORD-HOLLAND

Amsterdam: de gebouwen van de voormalige tramremise van het GVB aan de Bellamystraat krijgen een nieuwe bestemming. Het stadsdeel Oud-West wil in het complex onder meer een expositieruimte, een informatiecentrum, een sportcentrum, en een grand

Amsterdam: tramremise Bellamystraat.

café vestigen. De tramremise die dateert uit 1908 is sinds een aantal jaren in gebruik als atelierruimte voor kunstenaars en kleine bedrijven. Het oudste deel van het complex is genomineerd voor plaatsing op de rijksmonumentenlijst. De totale renovatiekosten voor het complex bedragen enkele miljoenen. De renovatie zal worden uitgevoerd door projectontwikkelaar SFB vastgoed, dat ook het beheer van het complex op zich neemt. Met de herontwikkeling van de tramremise hoopt men van 'De Hallen', zoals het complex gaat heten, een kloppend hart te maken in het centrum van het stadsdeel Oud-West.

IJmuiden: In IJmuiden zijn een aantal industriële objecten op de rijksmonumentenlijst geplaatst. Een van de meest

Liempde: stationsgebouw.

opmerkelijke objecten is het voormalige telefoonkantoortje van de Fa. Bell aan de Visseringstraat, bij het sluizencomplex. In 1896 werd in de havenstad de eerste telefoonverbinding tot stand gebracht. In eerste instantie kon alleen met Amsterdam en Zaandam worden gebeld, later werd een verbinding met de rest van Nederland tot stand gebracht. De telefooncentrale, een klein bakstenen gebouw opgetrokken in een karakteristieke chaletstijl, werd gebouwd naar aanleiding van het steeds drukker wordende scheepvaartverkeer. Reders en kapiteins konden via de telefooncentrale hun aankomst in de IJmuiden haven melden. Behalve het telefoonhuisje zijn ook de watertorens aan de Evertsenstraat en de Dokweg op de monumentenlijst geplaatst.

Zaandam: het oude fabriekscapex van de essencefabriek van de Fa. Polak en Schwarz wordt gerestaureerd. De fabriek van Polak en Schwarz is in 1930 gebouwd naar een ontwerp van de architecten J. en D. Eillman. Het betonnen fabrieksgedouw is een belangrijke vertegenwoordiger van het Nieuwe Bouwen. Markant onderdeel zijn de betonnen kolommen in het interieur met een z.g. paddestoelconstructie. Het complex wordt verbouwd tot huurappartementen en zal straks de naam 'maison d'Essence' gaan dragen. De transformatie van fabriek tot wooneenheden vindt plaats in opdracht van de nieuwe eigenaar van het complex, woningbouwvereniging ZVH. De 22 wooneenheden zullen eind 2002 in gebruik worden genomen.

NOORD BRABANT

Boxtel: in augustus zijn enkele industriële objecten in de gemeente Boxtel

op de rijksmonumentenlijst geplaatst. Tot de gehonoreerde objecten behoren enkele spoorwegmonumenten, waaronder de voormalige goederenloods van Gend en Loos en de naastgelegen houten dienstwoning bij het NS-station van Boxtel, het voormalige spoorwegstation van Liempde en de ijzeren spoorwegbrug over de rivier de Dommel. Ook de gebouwen van de voormalige wasserij 'De Smalle Stroom' aan de Van der Voortweg in Boxtel werden op de lijst geplaatst.

Den Bosch: Staatsbosbeheer heeft onlangs een pad aangelegd door het natuurgebied 'de Moerputten' tussen den Bosch en Vlijmen, waardoor de voormalige spoorbrug in de Langstraat-spoorlijn weer toegankelijk is voor het publiek. De indrukwekkende Moerputtenspoorbrug werd in 1882 gebouwd en in 1972 buiten dienst gesteld. De toegang tot de spoorbrug is gelegen aan de Deutersestraat, even voorbij de voormalige wachtpost nr. 39. Na een wandeling van een kilometer wordt het oostelijk landhoofd bereikt vanwaar een uniek panorama te zien is van de 585 meter lange smeedijzeren spoorbrug die dwars door het moerasmeer de Moerputten loopt.

Gewande: het aan de Zuidelijke Maasdiijk gelegen dieselelektrisch gemaal 'Caners', gebouwd in 1933, is op de Lijst van Rijksmonumenten geplaatst. In het gemaal zijn vele foto's, kaarten en oude werktuigen van het waterschap de Maaskant te bezichtigen. De uit de bouwtijd daterende dieselmotor met een vermogen van 175 pk wordt incidenteel nog opgestart. Het gemaal is elke laatste zondag van de maand te bezichtigen tussen 13.00 en 17.00 uur,

en daarbuiten op telefonische afspraak bij het Waterschap De Maaskant in Oss, tel. (0412) 69 83 36.

LIMBURG

Roermond: in *Industria* 2001- nr. 1 werd aandacht besteed aan de sloop van de chemische fabriek van de Fa. Akros te Roermond. Dhr. Cartigny uit Utrecht attendeerde de redactie op een onjuistheid in de tekst van dit bericht: onze melding dat de fabrieksschoorsteen uit 1911 niet behouden kon blijven en gesloopt zal worden, bleek onjuist. De schoorsteen is vooralsnog behouden dankzij een art. 3 procedure van de Stichting 'Ruimte' te Roermond, die de schoorsteen heeft voorgedragen voor rijksbescherming. Dit is gebeurd op grond van een rapport van de Stichting Fabrieksschoorstenen (STIF), die een waardestelling heeft uitgevoerd naar de schoorsteen. Uit deze waardestelling bleek, dat de schoorsteen wel degelijk cultuurhistorische waarde heeft omdat het een van de laatste waterreservoirpijpen in Nederland betreft. Hoewel het waterreservoir reeds lang geleden werd gesloopt, is de schoorsteen niet minder interessant omdat de oorspronkelijke constructie van het waterreservoir nog steeds aan de schoorsteen is af te lezen. De gemeentelijke commissie Ruimtelijke Kwaliteitszorg heeft indertijd negatief geadviseerd over het behoud van de schoorsteen met als argument dat elders in het betreffende industriegebied al twee schoorstenen beschermd zijn. Op dit moment is er nog geen besluit van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg over een eventuele rijksbescherming voor de schoorsteen.

Venlo: het oudste nog bestaande benzinetankstation van ons land, gelegen in Venlo, is dit voorjaar na een restauratie in gebruik genomen als informatiecentrum van het Limburgs Museum. Het benzinstation is in 1933 gebouwd op een strategisch kruispunt aan de Keulse Poort, tegenover het spoorwegstation van Venlo. Het benzinstation bestond oorspronkelijk uit een rond servicegebouw met twee rechthoekige lage aanbouwen, alles in glas en beton opgetrokken in de stijl van de Nieuwe Zakelijkheid. Het benzinstation was tot 1958 in gebruik. In dat jaar maakte de aanleg van een rotonde de afbraak van de betonnen overstekende dakluifels noodzakelijk. In de jaren hierna kreeg het gebouw diverse functies, waaronder VVV-kantoor, restaurant en stadswachtkantoor. Na een restauratie, die f 800.000,- kostte, werd het gebouw in gebruik genomen door het Limburgs Museum als bibliotheek- en documentatiecentrum.

Museumbezoekers kunnen er boeken en tijdschriften over de Limburgse geschiedenis raadplegen en Cd-rom's met cultuurhistorische gegevens afspelen op beeldschermen. Pogingen van de gemeente Venlo om het voor-

malige benzinstation op de Rijksmonumentenlijst te plaatsen, werden afgewezen omdat het gebouw niet meer in de oorspronkelijke staat verkeert. De afbraak van de dakluifels in 1958 was hier mede debet aan.

Literatuursignalering

Luppens, J. en A. Wildeman: Als karyatiden konden vertellen; de geschiedenis van het 19e eeuwse koopmanshuis Blijhamsterstraat 13 met bijbehorende fabriek Torenstraat 36.

Winschoten, Stichting Acanthus bouwen en wonen, 1999. (uitgave in eigen beheer, geen ISBN-nr.) 80 blz., ill., oblong formaat.

Dit boekje beschrijft de geschiedenis en de restauratie van een 19e eeuwse koopmanshuis annex fabriekscapex dat in het centrum van Winschoten ligt. Het fabriekscapex met koopmanshuis werd in 1897 gebouwd als directiewoning, winkel en stoommeubelfabriek in opdracht van de lokale ondernemer Abraham Kraak. Vanaf 1918 kreeg het complex diverse verschillende bestemmingen, zoals een speelgoedhandel, een kartonnagefabriek, distributiekantoor en ambachtsschool. Van 1951 tot 1976 was het complex in gebruik bij de Groninger Regenkleiding Fabriek (GRF). Daarna volgden jaren van leegstand en verwaarlozing. Onder de benaming 'Kok-panden' kwamen de gebouwen uitgebreid in de publiciteit in 1992, toen bekend werd dat de gemeente ze wilde slopen. Dankzij de inzet van een actiegroep en een herzien bestemmingsplan bleven de panden behouden voor het Winschoter stadsbeeld. In opdracht van de huidige eigenaar, de Stichting Acanthus bouwen en wonen, werden de in neorenaissancestijl opgetrokken gebouwen grondig gerestaureerd en verbouwd tot huurappartementen en winkelruimten. Interessante monografie over een bedrijfsmonument dat na jarenlange sloopdreiging op het laatste moment van de ondergang is gered.

Een kleine staalkaart van het Zwols Historisch erfgoed

(onder redactie van Wim Coster) Zwolle-Kampen, Zwolse Historische Vereniging/Stichting IJsselacademie, 2001. (Zwolse Historische Reeks, dl. 2) 64 blz., ill., lit. opg. ISBN 90-6697-120-0. Prijs: f 14,95 In deze uitgave van de Zwolse Historische Vereniging en de IJsselacademie staat het industriële verleden van Zwolle centraal. In acht bijdragen

besteden evenzoveel auteurs aandacht aan diverse aspecten van het Zwolse industriële erfgoed. Na een routebeschrijving langs industrieel erfgoed uit heden en verleden in de stad komen onder meer scheepvaart en bruggen in beeld, en worden diverse Zwolse bedrijven beschreven waaronder Schaeperman's lakfabrieken, Zwolse rijwielfabrieken, de linteriefabriek van de Fa. Bodewes en diverse ruitjagen wagenmakerbedrijven.

Zwolle: voormalige bierbrouwerij 'Het Schaap'.

Eten en drinken met Industrieel Erfgoed

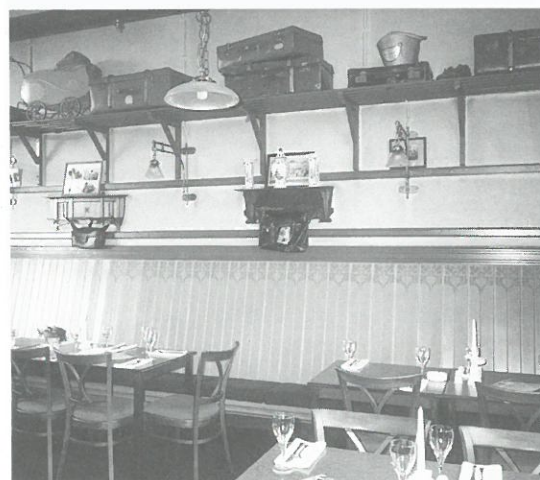

Restaurant 'De Verloren Koffer', Lisse

Foto links: achterzijde restaurant.
Foto boven: voorzijde restaurant.

In het uit 1905 daterende stationsgebouw van Lisse is sinds 1996 het restaurant 'de Verloren Koffer' gevestigd. Het heeft weinig gescheeld of het gave architectonische complex in Jugendstijl was in het begin van de negentiger jaren gesloopt. Dankzij de inzet van de Vereniging Oud Lisse is dit voorkomen. De huidige eigenaar, de heer Nederstigt, heeft het station in 1994 als bouwval gekocht en het in dubbel opzicht gerestaureerd. De bagageruimte is omgevormd tot keuken, het kantoor, de wachtkamer 1e klasse en de wachtkamer 2e/3e klasse kregen een nieuwe bestemming als restaurant. De origine-

le banken met Jugendstilmotieven zijn nog in de wachtkamer 2e/3e klassen aanwezig, in de oude bruine kleuren. Overall in het restaurant staan of liggen 'verloren koffers', geschonken door enthousiaste Lissenaren en gasten, die ook historische foto's van het interieur en stationspersoneel ter beschikking hebben gesteld. De bewaard gebleven plaatskaartenloketten en vele vermeldingen van bestemmingen, aanwijzingen voor reizigers etc. zijn blijvende herinneringen aan het station. Het station is in de zeventiger jaren gesloten, kende nog een opleving tijdens de exploitatie door spoorwegmaatschappij Lovers als bestemming voor de Keukenhof, maar is nu definitief buiten gebruik voor het reizigersvervoer. De naam 'de Verloren Koffer' is bedacht door de heer Nederstigt en draagt bij tot het genieten in nostalgische sfeer van het oude station van Lisse. Per openbaar vervoer is 'de Verloren Koffer' alleen tijdens de opening van de Keukenhof (eind maart t/m eind mei) bereikbaar per bus vanaf Lisse-centrum, met nog 500 meter lopen als toetje. Het adres is: Stationsweg 39 te Lisse, tel. (0252) 42 07 00.

Interieur restaurant 'De Verloren Koffer'.

COLOFON

Industria

Nieuwsbulletin van de 60 bij de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland aangesloten organisaties. Het nieuwsbulletin verschijnt vijfmaal per jaar.

'Industria' komt mede tot stand door de financiële medewerking van het Prins Bernhard Cultuurfonds en de Rijksdienst voor Monumentenzorg.

Redactie-adres:

'Industria', p/a M.N.M. Overbeek,
Noteboomstraat 61, 8021 WR Zwolle
(samensteller). Kopij voor Industria 2002
nr. 1 s.v.p. toezenden aan de redactie
uiterlijk 15-1-2002.

Secretariaatsadres:

CIME (Centrum voor Industrieel en
Mobiël Erfgoed), Postbus 92023,
1090 AA Amsterdam

Abonnementsopgave:

door overmaking van 16 euro voor de
jaargang 2002 op postbankrekening 132802
ten name van Stichting FIEN, Industria,
Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg.

Vormgeving:

Pinxit, Amsterdam.